

NARAVA IN KULTURA STARIH SLOVANOV.

(XIV. poglavje kulturnega oddelka
Slovanskih starožitnosti.)

Napisal

LUBOR NIEDERLE,

profesor Karlove univerze v Pragi.

S pisateljevim dovoljenjem iz češčine prevedel

Dr. JOAHIM RAŽEM.

V TRSTU

Izdala in založila Knjigarna in papirnica Stoka družba, z o. j., Via Milano 37
Tiskala tiskarna „Edinost“ v Trstu.

1926.

NARAVA IN KULTURA STARIH SLOVANOV.

(XIV. poglavje kulturnega oddelka
Slovanskih starožitnosti.)

Napisal
LUBOR NIEDERLE,
profesor Karlove univerze v Pragi.

S pisateljevim dovoljenjem iz češčine prevedel
Dr. JOAHIM RAŽEM.

V TRSTU

Izdala in založila Knjigarna in papirnica Stoka družba, z o. j., Via Milano 37
Tiskala tiskarna „Edinost“ v Trstu.

1926.

94030a

8 5887/1948
F20

Uvodna beseda.

Dr. Lubor Niederle, profesor zgodovine in arheologije na češki Karlovi univerzi v Pragi, je lansko leto dokončal in objavil zadnji zvezek svojega življenjskega dela *Slovanskih starožitnosti*. Delo je razdeljeno v dva velika oddelka: zgodovinskega in kulturnega. V prvem obravnava pisatelj postanek in zgodovinske početke slovanskih narodov. Ta oddelek je zopet razdeljen v štiri dele, in sicer z naslovi:

- I. Postanek in početki slovanskega naroda,
- II. Južni Slovani (dva zvezka skupaj za Kč. 38.—),
- III. Zapadni Slovani,
- IV. Vzhodni Slovani.

Pisatelj pravi, da je bil tozadevni zgodovinski material od zgodovinarjev že zbran in obdelan ter da mu je bilo vsled tega delo precej olajšano. Ne pa tako s kulturnim oddelkom, kjer so se do sedaj napravili samo delni in ne popolni, včasih tudi površni poskusi. Pred Niederlejem ni še nihče podal celotne slike stare slovanske kulture in še Niederle se je moral omejiti na razpravo o stari slovanski kulturi proti koncu poganške dobe, to je iz druge polovice prvega tisočletja po Kr., ko stopajo Slovani v polno zgodovino.

V uvodu k prvemu zvezku kulturnega oddelka *Slovanskih starožitnosti* (ali *Življenja starih Slovanov*) piše prof. Niederle

leta 1911.: Po več kakor dvajsetletni pripravi prihajam k izdaji prvega zvezka kulturnih slovanskih starožitnosti. V početnem mojem načrtu je bilo, da najprej izdam vse dele historičnih starožitnosti. Toda ko mi je v poslednji dobi prihajala večkrat na misel skrb, da mogoče mi ne bo usojeno dokončati celo svoje delo in da bi vsled tega lahko ne prišel na vrsto oddelek kulturnih starožitnosti, ta novum v slavistični literaturi, s katerim se ni poizkusil do sedaj v celoti in v večjem obsegu še nihče, sem se odločil začeti ž njim poprej in vrstiti od sedaj naprej zvezek historičnih z zvezkom kulturnih starožitnosti. Tako je prišel na svetlo ta poskus celotnega in podrobnega razpravljanja stare slovanske kulture, kakor je bilo rečeno prvi poskus, kajti to kar je pred leti izdal Anton ali pozneje Kotljarevskij, Arhangelskij, Smirnov, Krek (Gregor Krek: *Einleitung in die slawische Literaturgeschichte*, Graz 1887) in drugi, so bili samo urivki velike celote, obdelani več ali manj enostransko in včasih popolnoma površno.

Pisatelj si je nadel težko nalogo, ko se je odločil, da napiše poleg zgodovinskega tudi še kulturni oddelek. Moral je na tej še skoraj popolnoma neobdelani ledini večkrat začeti ab ovo in si šele iskati virov. Zato je pa njegova zasluga neprecenljiva in v zgodovini sploh mu je zagotovljen hvalen spomenik.

Dočim je pisatelj celo svoje delo imenoval najbrže po Šafaříku *Slovanske starožit-*

nosti, je kulturni oddelek izšel tudi posebej in pod posebnim naslovom: Življenje starih Slovanov. Ta drugi oddelek obsega do sedaj pet velikih zvezkov, ki razpravljajo:

- o telesnem življenju starih Slovanov,
- o oblačilih in stanovanjskih,
- o slovanski mitologiji,
- o gospodarstvu in rokodelstvih,
- o trgovini, vojništvu in znanosti.

K tem zvezkom pride še eden, ki bo posvečen početkom pravnih in socialnih ustanov Slovanov. Tudi ta del je v začetku mislil napisati prof. Niederle sam, je pa pozneje od te namere odstopil z ozirom na dejstvo, da ima praška češka univerza v tej stroki izbornega specialista v osebi profesorja dr. Karla Kadleca, ki je obljubil, da napiše za Slovanske starožitnosti ta del in ki tudi izide najbrže že prihodnje leto. Na ta način bo to velikasko slovansko delo zaključeno.

Niederlejeve starožitnosti in posebno pa življenje starih Slovanov obsegajo dragocen znanstveni material, preko katerega ne bo mogel več nihče. Pisatelj sicer pravi, da njegovo delo ne more biti še popolno, ker je moral skoro ves material obdelati na novo prvi in da bo treba še mnogo delavcev v bodočnosti, da bo delo popolno. Vendar je njegova nevenljiva zasluga, da je podal celotno sistematično sliko kulturnega življenja starih Slovanov. Bodočnosti pa bo sedaj delo v podrobnostih olajšano.

Pričujoči prevod obsega samo zadnje poglavje celega dela in specialno življenja starih Slovanov. Slovenci ne moremo vsled svojega majhnega števila misliti na to, da bi se to Niederlejevo življensko delo prevedlo v celoti na slovenski jezik. Vendar je delo za vse Slovane tako važno, da ga moramo Slovenci vsaj deloma poznati in posebno poznati v njegovih zaključkih, ki so obseženi ravno v tem prevedenem poglavju. Prevod pa je namenjen predvsem učeči se mladini, ki se je v zadnjih desetih letih zelo zanemarjala, ne bo pa škodil niti naši inteligenci.

Tu prevedeno poglavje je izšlo v dnevniku «Edinosti, vendar sem smatral za potrebno ga ponatisniti po nasvetu nekaterih prijateljev v pričujoči knjižici. Opustil sem pa ves material, ki se nahaja v izvirniku pod črto.

Pri prevajanju sem se držal dobesečno češkega izvirnika. Sicer moram omeniti, da bi moral preskrbeti ta prevod kdo drugi, ki je bolj poklican kakor jaz, toda delo mi je tako dopadlo, da sem si želel s prevodom doseči, da bi tudi kdo drugi mogel čimprej uživati vsaj to poglavje kakor sem ga jaz.

Gospodu profesorju dr. ju Luborju Niederle se iskreno zahvaljujem za njegovo naklonjenost.

V Trstu, 14. avgusta 1926.

Prevajalec.

Narava in kultura starih Slovanov.

- I. Zgodovina vprašanja o naravi in kulturni višini starih Slovanov. Zgodovinski dokazi o naravi.
 - II. Nravni značaj in razmerje k nemškemu.
 - III. Materialna kultura. Večna razdvojba.
-

I.

L. 1802. je Avg. L. Schlözer ob priliki izdajanja komentarja k Nestorjevim analom izrekel v uvodu o Slovanih bivajočih na Ruskem pred prihodom Rusov in pred sprejetjem krščanstva zelo pikro in na videz kritično sodbo: «Die Bewohner lebten wie Wilde one alles Verkehr mit den Auslande... Menschen one Stat, one Verkehr mit einem Auslande, one Schreibkunst, one alle andere Künste, one Religion oder mit einer dummen Religion».¹⁾

Njemu so bili stari Slovani še v IX. stoletju dobesedno pravi divjaki.

Poleg Schlözerja in takoj po njem so bili sicer posamezniki, ki so začeli na

¹⁾ Prebivalci so živeli kakor divjaki brez vsakega občevanja z inozemci... Ljudje brez države, brez stika s tujino, brez pisave in drugih znanosti, brez verstva ali s kakim neumnim verstvom.

podlagi virov drugače gledati na slovansko kulturo, na pr. K. Anton, ali F. Procházka, toda Schlözerjevo mnenje je vendar samo obvladalo; za njim so šli tudi ruski zgodovinarji, še z večjim poudarkom vrsta nemških zgodovinarjev vsakovrstnega reda in stališča. Slovani niso pred X. stoletjem poleg drugih narodov nobenemu nič pomenili, imeli niso ne kulture, ne zgodovine, in ruski zgodovinarji so začenjali svoje zgodovine šele z nastopom državotvornih Varjagorusov v IX. stoletju. Toda istočasno je pod vplivom romantike v evropski literaturi počela stopati v ospredje drugačna predstava o starih Slovanih, kakor je bila Schlözerjeva, in ta je postavljala Slované ne samo na isto višino z drugimi narodi sploh, ampak jih je hotela povišati, napraviti iz njih nekaj boljšega in to že v stari dobi, ko so Slovani še živeli svoje življenje brez vpliva poznejših bolj razvitih civilizacij. To novo stališče je dajalo starim Slovanom celo vrsto prednosti: bili so baje miren, od prirode nebojevit, miroljuben narod, ki ni rad prelival krvi, bili so dobrega srca in polni lepih čustev, odkritosrčni, veseli, delavni, gostoljubni napram tujcem, krasnega domačega življenja, posebno zakonskega, nad vse pa so ljubili svojo zemljo in svobodo. Njihovo gmotno življenje je slonelo na poljedelskem delu: bili so nastanjeni poljedelci, ljubeči

obdelovanje zemlje in sploh tiho poljsko delo in pri tem ples, godbo in petje. Znak starega Slovana je bil radi tega plug z lutnjo in ne meč. Bil je to z eno besedo narod, kateremu je pritikal pred vsemi drugimi pridevek golobje narave, ki ga je nekdaž izrekel Komenský.

Začetnik in ustanovitelj tega novega nazora o naravi in kulturi starih Slovanov je bil Johann Gottfried Herder, katerega glas ravno zato, ker je bil v nemških krogih pomenljiv in osamljen, je vplival na slovanske zgodovinarje v veliki meri, tako da so ga pozdravljali z neizmerno radostjo in ga širili po vseh slovanskih literaturah. Predstava o golobji naravi starih Slovanov je postala geslo, za katero so se postavili skoraj vsi slovanski raziskovalci na polju stare slovanske zgodovine in filologije, in ti tudi najboljše. Dobrovský je dal natisniti Herderjev spis v svojem Slavínu l. 1806., Jungmann ga je preštavil l. 1813. v češčino, Kollár ga je prepesnil na koncu 20 let in tudi Šafařík je prevzel Herderjev nazor v svoje Slovanske starožitnosti, razlagajoč »prirojeno ljubeznivost značaja in нравov« starih Slovanov, o njihovi naravi, »kateri prevladujoči znaki so bili priprostost, brez zlobe in zvijače, odkritosrčnost, in človečnost«, o njihovi »nepremagljivi naklonjenosti k poljedelstvu« in o tem, da »so pri svojih preseljevanjih iskali samo zemljo, katero bi

zamogli v potu lastnega obraza napraviti rodovitno, dočim so se neradi in samo prisiljeni bojevali».

Ako je vplivala Herderjeva predstava o golobji naravi starih Slovanov tako močno na korifeje takratne slovanske vede, za katerimi so šli seveda vsi nadaljni več ali manj odlični slovanski raziskovalci in literati, ni nič čudnega, če jo od Šafaříkove dobe srečavamo na vseh straneh v celem poteku XIX. stol. in da je postala naravnost paladij slovanskega preporoda. Ne morem tu navesti vseh, ki so prevzeli herdersko-kollárjevski nazor o starih Slovanih. Pripominjam samo, da se je vzdržal v vedi prav do konca XIX. stol., kjer ga srečavamo še pri Gr. Kreku, V. Ketrzyńskem, V. M. Florinskem, V. Boguslavskem in nekaterih drugih.

Nasprotnikov je bilo od Šafaříkove dobe malo in brez posebnega pomena. Samo v Nemčiji je vztrajala zgodovina in arheologija na nasprotnem stališču, k čemur je prispeval seveda tudi novi Hegelov svetovni nazor, ki je stal v precejšnjem nasprotju s Herderjevimi idejami. Herderju so bili Slovani v vsakem oziru Germanom nižji narod in ravnotako je bil nižji od usode jim določeni namen. Od historikov so tu največ vplivali K. Zeuss in K. Müllenhoff, katerega pripombe o naravi in kulturi starih Slovanov niso bile nikakor laiskave. Drugi nemški historiki so pisali

na podoben način, in k njim so se drage volje pridružili tudi nemški arheologi, kateri niso hoteli priznati Slovanom pred X. stoletjem boljše gmotne kulture in so trdili, da so slovanski spomeniki še v IX. in X. stol. tako ubogega in enostavnega kova, da ne izdajajo velike kulture, brez vsake umetnosti, kajti to, kar se pokaže včasih dobrega, je po svojem izvoru tuje. Še v poslednji dobi je označil v prvih vrstah stoječi berlinski arheolog G. Kossinna staro slovansko kulturo za velenizko («auf erstaunlich niedriger Stufe»). kakršna je ostala ob indolenci Slovanov še tja v X. stoletje. Ob takih okoliščinah je vzbudilo do občutne mere razburjenje dejstvo, da je l. 1892. izdal mladi harkovski zgodovinar Ivan Mihajlovič Sobjestjanskij knjigo, v kateri ni sicer poniževal slovanske gmotne kulture kakor nekateri Nemci, ampak kjer se je postavil odločno proti «sentimentalno-poetičnemu» naziranju o življenju in naravi starih Slovanov, kakršnega so nekoč izrazili Herder, Kollár in Šafařík. Njemu niso bili stari Slovani nikak miren golobji narod, ampak narod, ki je znal biti ravnotako bojevit, ravnotako okrušen kakor njegovi sosedge in ki ni v tej smeri zaostajal posebno za Germani.

Knjiga Sobjestjanskega je napravila razburjenje v ruski in češki literaturi in vrsto sporov o tem, če je njen vidik pravilen. Stari častilci Šafaříkovega

dela in privrženci Herderjevih idej so se neradi odpovedali vkoreninjeni predstavi o krasnem, mirnem staroslovanskem bivanju in celo nezavzete glave so mislile, da se ne dajo tako lahko, kakor je to napravil Sobjestjanskij, zatajiti globokejše razlike med slovansko in nemško naravo in zatorej tudi med naravo in kulturo starih Slovanov in Germanov. Sobjestjanskij v resnici ni pojmoval pravilno niti samega Herderja. Toda v splošnem je vendar samo njegova knjiga napravila, da je staro nekritično ponavljanje Herderjevih in Kollárjevih besed odstopilo mesto novemu globokejšemu upoštevanju in posebno novemu študiju starih virov. Od te dobe je teorija o golobji slovanski naravi in o idiličnem značaju staroslovanskega bivanja silno izgubila tla in srečavamo jo bolj redko in samo v nekritičnih knjigah. Da, reakcija proti starim predstavam, ki so poleg drugega dale podbudo za postanek podvrženega Zelenogorskega rokopisa, je zopet izzvala ekstreme na drugi strani, kateri so našli v zadnjih letih izraza v Ivanu Peiskerju.

O napačnih Peiskerjevih teorijah smo imeli že priliko razpravljati na več mestih Življenja starih Slovanov in ni se treba spuščati znova v podrobnosti. Vemo, da je izpeljeval staro kulturo in istočasno tudi naravo starih Slovanov iz stoletne in krute sužnosti, katero so

morali prenašati Slovani menjaje s strani napadalnih Turko-Tatarov in Germanov že davno pred Kristusovim rojstvom, katero misel najdemo v ostalem tudi pri samem Herderju. To suženjstvo jih je pa po Peiskerju oropalo vse kulture, oziroma ni dovolilo, da bi se razvila, tako da so Slovani do X. stoletja samo bedno životarili. In ravno tako je to kruto podjarmljenje povzročilo, da je postala tudi njihova narava neugodna, polna nizkih nagonov, uskočnosti, servilnosti in nesposobna za višje cilje. Kar kje stari hvalijo na Slovanih, ni to pripadalo po Peiskerju njim, ampak njihovim germanskim in turkotatarskim gospodarjem, ki so se tekom časa ž njimi pomešali.

Tak je v kratkem pregledu in glavnih etapah dosedanji razvoj naziranja o naravi in kulturi starih Slovanov.

II.

Če se hočemo ozreti kritično na ravnokar navedena vprašanja, si moramo biti svesti najprej dejstev, katera poznamo iz zgodovine in, v kolikor se tiče gmotne kulture, tudi iz arheologije.

Zgodovinska dejstva.

Resnica je, da obstoji vrsta starih poročil, ki govorijo o Slovanih z neugodnim tonom. Že Tacit ni imel o njih nobene ugodne vesti, ako jih smatra

za roparska plemena, ki «quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium errigitur, latrociniis pererant». Ko se pa začnejo množiti vesti o Slovanih, srečujemo v Metskih analih za l. 748. naslov «aspera, ferox gens Sclavorum», pri Bonifaciju v listu o Aetibaldu l. 755. naslov deterrimum genus» in od IX. stol. neprenehoma izraz: «crudeles, crudelissimi, populus ferocissimus, rapinis et caedibus assuetus, infidelis et mutabilis, infidi et ad malum proni, gens naturali feritate indomita, gens nefandissima, gentis illius ferocitas, natio prava et perversa,» v grščini «theriódēs génos» itd., kar gotovo kaže, da njih avtorji niso imeli o Slovanih laskave predstave.

Toda takšna splošna karakterizacija ne pomeni ničesar posebnega, kajti to so pridevki, ki so se dajali povsod in vedno bojevnikom pripadajočim drugemu narodu, naj pa so to bili Sarmati ali Germani, ali pa Slovani. Slovansko ropanje v vojni gotovo ni bilo nič hujše kakor germansko, ko čitamo že od dobe Karla Velikega skoraj o vsakem nemškem voditelju, da «ferro et igni ommia vastavit». Vsi navedeni Slovani dajani pridevki so prosto odmev vojnih razmer, v katerih so Slovani živeli in ki ničesar ne pomenijo za nji-

hov nravni značaj in kulturno višino. In še manj odtehta očitek podivjano-
sti v primerih, kjer se ž njo trdovrat-
ni slovanski pogani očitno razlikujejo
od pokristjanjenih ljudi. Pogani so bili
ob takih nasprotstvih od menihov in
škofov vedno črno in odbivajoče slika-
ni. To je bil tudi glavni vzrok, zakaj je
Bernard s Clairvaux zmerjal l. 1147. po-
ganske Slované s: «*scelerati, ca-
pita venenata*», ko je pozival k
boju proti njim in k njihovemu pokon-
čanju.

Več so vredne konkretnejše vesti o
posameznih nelepih čednostih Slova-
nov ne glede na to, da so pisane po na-
vadi zopet bodisi od sovražnikov ali pa
od pripadnikov rimske cerkve proti
poganom.

To so predvsem vesti, kako kruto so
se Slovani obnašali proti zajetim so-
vražnikom in prebivalcem dobljenih
mest. Uničevali so žene in gonili v su-
ženjstvo nje in otroke ali pa so jih po-
bijali, pobirali so može ali jih pa po-
habljali, zažigali so stanovanja in vse
pustošili. Vrsto takih dejstev obravna-
vajo hildesheimski anali in analist
Saxo o Mešku in Srbih med Labo in
Salo, fuldenski analist o Svatoplukovi
vojski l. 883.-4.. Ebbo o Pomorjanih in
tudi Kosmas smatra to za slovanski
običaj. Slovani niso prizanašali eno-
stavno nikomur.

O podobni usodi dalmatinskih mest, ki so jih zavzeli Slovani, govori Konstantin, o usodi l. 449. zavzetega Topera Prokopios, o pustošenju ob priliki vpadov v okolico Soluna pa legenda Demetrijeva. Ujete Dance so Slovani pribivali na križ, in to ne samo kristjane; puščavnika sv. Martina so ujeli in sežgali, ujetemu grofu Godefriedu so odsekali glavo, l. 983. so ob zavzetju Havelberga izvlekli iz groba škofa in ga okradli dragocenosti in l. 1066. so ob vstaji Obodritov narezovali krščanskim duhovnikom kožo na glavi v podobi križa in, zvezavši jim roke, jih zasledovali s pretepanjem tako dolgo, dokler niso izdihnili duše; kmalu na to so tudi škofu Ivanu odsekali roke in noge, glavo pa so žrtvovali svojim bogovom. L. 549. so Slovani v Traciji ujetega grškega voditelja Aspada sežgali živega, potem ko so mu prej povlekli kožo s hrbta; kako so ravnotam po navadi morili žene in otroke s sežiganjem ali s pribijanjem na kole, sem že zgoraj povedal. Ravnotako nam sporoča list magdeburškega nadškofa Adalgota iz l. 1108., da so Slovani kristjanom odsekavali glave in jih žrtvovali, držeč v rokah polne skledice krščanske krvi. Tudi o slovanskih Rusih je pripomnil sam kijevski letopisec, da so ruski knezi, ko so l. 1067. zavzeli Minsk, dali posekati vse moške, ženske z otroci so si pa vzeli za plen.

Toda niti ta poročila — Cezarjevega puščam na strani radi njegove očividne fantastičnosti — niso v svoji podlagi takega značaja, da bi ponižali naravo Slovanov v primerjanju z Germani. So bodisi neverjetna ali povečana kakor posledica cerkvene in narodne prizadetosti, katero najdemo na pr. pri Helmodu in Ebbonu, ali pa je to navadni odmev strastnih bojev, v katerih so se vsi barbari obnašali istočasno na enak način, pa naj so se bojevali med seboj ali proti Rimu. Rimski vojaki se niso obnašali nič boljše. Da pride v vojni tudi pri drugače visoki civilizaciji do krutosti, nam je pokazala vojna iz l. 1914-1918. Tako je vedno bilo in bo. Opisane slovanske okrutnosti niso bile nič drugega nego izlivi podžganega sovražstva proti sovražniku in posebno temu sovražniku, ki je dajal, kar je treba posebno poudariti, z zaničevanjem in s podobnimi, da, pogostejšimi in večjimi okrutnostmi, Slovanom slab zgled in jih naravnost silil k osveti.

Germani se niso obnašali v vojnah nič boljše. Imamo o tem ravnotako vrsto poročil. Označili so jih istotako ne samo antični, ampak tudi lastni nemški avtorji, kakor kruto, krvoločno, nasilno, nezvesto ljudstvo, hrepeneče po tujem premoženju, in se o njih pojavljajo istotako izrazi: *crudeles*, *execrati*, in pripisuje se jim *perfidia*, *fraus*, *avaritia*, *furor*

teutonicus. In proti Slovanom? Sem že rekel, da čitamo od dobe prve Karlove vojne proti polabskim Slovanom, o kateri pravi Einhard, da «Karlus... Wilzorum terram cunctam ferro et igni vastari iussit», neprestano podobne izraze in poleg tega doznajemo, da je imel Karol navado kaznovati barbare na ta način, da je vsakega dal premeriti z mečem in vsem, ki so bili večji, odrezati glavo. O Henrikju I. čitamo, da je l. 929., porazivši Dalemince, vse odrasle pobil in ravnotako je pobil vse ujetnike po zavzetju Walisleva; o Otonu čitamo, da je dal l. 955. po zmagi nad Stojnjevimi pomoriti ogromno število ujetnikov in svetovalcu Stojnjevega iztakniti oči in odtrgati jezik, nakar ga je pustil ležati med mrtvimi.

Nadalje slišimo o nemških grofih, da so izdajalski vabili slovanske kneze v goste, da bi jih tam nato pobili, da so Danci mučili ujete Slovane in jih pribivali na pokonci stoječe križe, da so Nemci odsekali roke in noge ujetim Břetislavovim tovarišem (po ugrabljenju Jitke), jim odrezali nosove in iztaknili oči. Na jugu so Franki izkazovali svoje sovraštvo napram Slovanom s tem, da so metali hrvatske nedoletne otroke divjim psom. Svetohavelski menih navaja v Karlovem Življenju nemškega veljaka Eishera, kateri je kosil Slovane in Avare kakor travo na travniku, jih natikal na kopje in klical:

«Kam s temi žabami? Sedem, osem do devet sem jih nabodel na kopje in jih nosil. Ne vem, kaj so pri tem mrmrali». In ko je nekoč danski kralj Jarmerik premagal sosedne Slované, je dal 40 ujetnikov in 40 volkov skupaj zvezati in pobesiti; po zatrenju nove slovanske vstaje je dal veljakom (optimates) prebosti mečo pod koleno z jermení in jih privezati k nogam bikov, na katere je naščuval pse. One prvake, ki so opetovano vztrajali, je dal privezati h konjem in jih raztrgati. Življenje sv. Jurija iz Amastride opisuje tudi skandinavske Ruse, napadajoče v prvi polovici IX. stoletja brege Male Azije, kakor narod krvoločén, z zverinskimi šegami in nečloveški, in ko je šel za sto let pozneje Igor v boj proti Grkom in plenil paflogonsko in nikodemsko pokrajino, so tu od ujetnikov — razlaga kijevski letopisec — «nekateré razsekali, v druge streljali kakor v tarčo, tretjim zabijali žeblice v glavo».

Po teh vesteh razumemo, zakaj so se Slovani ravnotako bojevali in vračali ujetim Nemcem na podoben način. Dolgo stoletij trajajoče sovraštvo in stoletni boji so podivjali obe strani. S tega vidika tudi razumemo, da pridevki *crudeles*, *crudelissimi*, *nefandissimi*, *feroces*, *infidi*, *scelerati*, itd. niso nikaka specialna karakteristika za Slované in da tudi daljši izreki o prirojenem običajnem

verolomstvu Slovanov v smislu, da se niso držali obljube in zvestobe in da so bili zlobni, ne dajajo o njih nikake slabe sodbe. Nezvestoba pri Slovanih je bila zvestoba v vero očetov in zvestoba v staro svobodo. Če se zato jezijo nanje nemška usta ali peresa, jim je to, Slovanom, v pohvalo.

Drugih neugodnih vesti o Slovanih je samo še malo in še te je treba vzeti oprezno. Če pravi Rosteh o Rusih, da se radi eden drugega okradejo, je predvsem cela vest z ozirom na ostali tekst sumljiva in se tiče potem očitvidno skandinavskih Rusov. Nasprotno Herbord hvali Pomorjane, da ne poznajo tatvine, in Helmold dodaja, da ni pri njih ne revežev in ne beračev. Robotost slovanskih npravov (slavica rusticitas) je bila sicer boljše odgojenim Nemcem in Arabcem v zasmeh, toda slovanski kmet ni bil zato neumen in tudi ni veljal za neumnega. Vendar ena poteza narave je v resnici stoletno zlo Slovanov, če tudi nima velikega pomena za njihov lastni pravni značaj. To je nesloga, nesloga med rodi, plemeni in narodi. Samo velika nevarnost ali pa silna avtokratova roka je bila v stanujih periodično zediniti; drugače je bila nesloga in s tem združena vzajemna mržnja, da celo sovraštvo, stalni spremeljevalec v življenju slovanskega naroda. Izrecno je to povedal že Maurikios v svojem Strategiku in po njem so

potrdili isto tudi drugi avtorji. Če tudi bi v ostalem ne bilo teh dokazov, bi slovanska zgodovina sama to potrdila, cela zgodovina od prvih stoletij do poslednje vojne. Če pa imamo po vsem tem, kar je bilo povedano, od istih presojevalcev poleg neugodnih izjav tudi ugodne vesti, jim moramo dvojno verjeti. Če je bil avtor, ki ni drugače ljubil Slovanov, ali ki je, kakor smo ravno kar videli, o njih tendenčno pisal, prisiljen podati vendar o njih ugodno vest, je ta vest brez ugovora verodostojna in pravilna. Njena vsebina je morala biti evidentna.

Sam Adam in Helmold, ki sicer povsod obsojata poganske zapadne Slované, sta morala enkrat priznati, da so ti Slovani kljub vsej svoji krutosti in svojemu barbarstvu častivredni ljudje, in Prokopios pripoveduje na znanem mestu o Slovanih, ki so se ropajoč valili na Balkan, tožeč se drugje o njihovem krutem postopanju z ujetniki: «Hudobni nikakor niso, niti zlobni, ampak odkritosrčni, podobno kakor narod Hunov». In ta poteza slovanskega značaja, izpopolnjena s smislom za pravičnost, za socialno skrb staršev, revežev, starih in bolnih, — kar baje velja pri Slovanih za prvo čednost, — nadalje z delavnostjo, se prikazuje gotovo nekolikokrat v srednjeveških virih, govorečih o poganskih Slovanih. Herbord hvali slovansko pravičnost in Vladimir

Monomah vzpodbuja, v svojem Poduku, da ne bi delali krivice ubogim in vdovam. Maurikios hvali tudi kljub roparskemu življenju poleg drugih lastnosti, o katerih bomo še pozneje govorili, slovansko ljubeznivost do tujcev in domà držanih ujetnikov, kar ponavlja za njim Leon v svoji Taktiki, in v Štetinu je ljudstvo samo zato odklanjalo krščanstvo, ker je videlo doprinašati kristjane zla in kruta dejanja.

V vsem tem je bila v ozki zvezi tudi velika, včasih celo pretirana gostoljubnost, katero mnogi starejši poročevalci pri Slovanih naravnost povečujejo. Tako pravi Maurikios in za njim Leon, da so napram tujcem vljudni in ljubeznivi, da jih spremljajo prijateljski od kraja do kraja in da se dvigne, ako bi se dogodila tujcu po krivdi gostitelja kaka škoda, proti njemu v boj oni, ki mu ga je zaupal, smatrajoč za sveto dolžnost maščevati tudi tujce. Na severu nam priča o plemenitem slovanskem gostoljubju Helmold, legenda o sv. Vaclavu, pri Rusih pa Monomahov Pouk. Pomorjanska žena ga je izrazila ob prihodu Otona Babenberškega z besedami: «Haec domus mea semper quieta et pacifica omnibus peregrinis hospitalis fuit»;¹⁾ in glasom Herborda je stala v slovanskih hišah miza vedno

¹⁾ Ta mirna moja hiša je bila vsem popotnikom vedno gostoljubna.

pogrnjena in pripravljena za goste. Da so Slovani ponujali svojim gostom tudi žene v uporabo, sodim iz Priskovega pripovedovanja o poslanstvu k Atili l. 448. Zato ne iznenaduje, da ima vseslovanski g o s t, podobno kakor germanški g a s t s, popolnoma drugačen pomen kakor identični latinski h o s t i s.

Značaj celega slovanskega naroda je bil silno prežet z ljubeznijo do doma in svobode, prikazen ta v ostalem popolnoma naravna, ki se posebno razodeva, ko sega sovražnik po domu in sili njegove prebivalce v sužnost. Slovansko ljubezen k svobodi omenjajo češče viri, ki so iz iste dobe kakor boji polabskih in pomorskih plemen z Nemci, in enoglasno potrjujejo, da si je Slovan rajši izbral popolno bedo, dà, celo smrt, kakor izgubo svobode. Widukind je napisal o polabskih Slovanih znane besede: «omnem miseriam carae libertati postponentes»¹⁾ in Helmold: «tanta animi obstinatio libertatem defendere nisi sunt, ut prius maluerint mori, quam christianitatis titulum resumere aut tributa solvere Saxonum principibus»²⁾ in pripo-

¹⁾ Dragi svobodi dajejo prednost pred vsako revščino.

²⁾ Svobodo branijo s tako vztrajnostjo volje, da bi prej hoteli umreti kakor sprejeti krščanstvo ali plačevati davek saksonskim knezom.

minja k temu, da so se smatrali za izdajice knezi, kateri so se vdali Saksom ali pa se ž njimi združili. In ravnoisto parafrazira Saxo o arkonskih Slovanih, ko so branili mesto pred danskimi napadi. Rajši so se metali v plamene gorečih utrdb, da bi ušli ponižanju in suženjstvu. Zato so Slovani sprejemali tujo vlado samo z odporom, ker niso hoteli nikogar trpeti nad seboj. Končno je naravno, da se je ta ljubezen do svobode raztegovala ne samo na politične razmere, ampak tudi na individualno življenje, ki je bilo kar najbolj svobodno, kakor jasno izhaja iz že navedenih Maurikievih in Leonovih vesti.

Z ljubeznijo do svobode se tesno družijo hrabrost, s katero so se Slovani bojevali za svobodo in seveda tudi za staro vero svojih očetov. Da so se Slovani vedno in povsod junaški bojevali, pa naj so branili svojo domovino ali naj so se bojevali kje daleč proč od nje na ropanju, imamo celo vrsto enoglasnih pričevanj od prijateljev in sovražnikov. Pogum, s katerim so šli v boj samo na lahko oboroženi, omenjajo že najstarejši grški viri iz VI. in VII. stoletja, potem arabski viri Al-Bekri, Dimeški, Ibrahim ibn Jakub in izrecno tudi nemški viri, posebno Adam Bremski, Vita Sti Adalberti od Canaparija, Herbord, Saxo Gramatik, kateri so v ostalem polni tudi neugodnih poročil o tem, s kako žilavostjo in hrabrostjo so se branili

Slovani pred nemškimi prizadevanji. Detmar pravi o Slovanih, ki so branili Nemški grad proti Nemcem, da ni še nikdar videl vztrajnejše in sposobnejše obrambe. In ravnotako je bilo na vzhodu. Ko je leta 972. Svjatoslav vzpodbujeval pred Dorostolom padajoči duh svoje vojske in jo nagovarjal k nadaljnemu boju z besedami: «Pri nas ni navade, da bi se obvarovali z begom v domovino, ampak da ali živimo kakor zmagovalci, ali pa da po izvršitvi odličnih dejanj slavno umiramo», je to sicer nagovor normanskega kneza na vojsko, v kateri je bilo še mnogo germanskega življa, toda ni dvoma, da je tako govoril tudi k svojim Slovanom in da so se ti tudi po tem ravnali. Zgodovina ruskih bojev na Balkanu stalno potrjuje velik pogum ruskih Slovanov. Tudi jezikoslovje prinaša četudi podrejeni dokaz v mnogih imenih kakor so Vojislav, Borislav, Borivoj, Bronislav, Vladivoj, Ratibor, Mstislav, Mstidrug in pod., ki kažejo na važnost bojnega opravila pri Slovanih.

Za nebojevitost Slovanov v smislu herdersko-kollárjevske teorije imamo pravzaprav samo en dokaz, znani in večkrat citirani, — Theofilaktovo in Theofanovo vest o treh Slovanih, katere je ujel l. 591. cesar Maurikios. Ti ujetniki, ki so imeli v rokah namesto mečev kitare (t. j. gosli), so izjavili cesarju, da izhajajo iz naroda ob sever-

nem morju, ki ne pozna ne železa in ne orožja, in da so zato odklonili Hakonovo prošnjo, da bi mu pomagali proti Rimljanom.

Toda ne glede na to, da pomanjkanje mečev v slovanski vojski v VI. stoletju ničesar ne pomeni za bojevitost, ker je bil takrat meč pri Slovanih, kakor vemo iz drugih virov, sploh še izjema, nosi celo poročilo na sebi očividni znak zmetničenja. To je odziv ali starih getskih tradicij, katere je tu Theofanes apliciral na Slovane, ker so bili v tej dobi identificirani z Geti, ali pa so vse besede ujetih vohunov samo od njih izmišljene, da bi ušli za vohune navadno določeni kazni. Zato so razlagali, da so od miroljubnega naroda, ki ne pozna orožja sploh in ne železa in ki ljubi samo godbo in petje... Če v resnici slovanski narod ni poznal takrat orožja in železa, najboljše govori istodobna zgodovina, težki boji Maurikievih armad in zmagonosno prodiranje na ves Balkan in v Grčijo.

Od drugih lepih slovanskih lastnosti se še nekolikokrat navaja vztrajnost, potrpežljivo prenašanje vročine in mraza ter raznih nadlog in smrti, nadalje delavnost, ker jim je delo napravljalo nekako razkošje, potem glasom Herborda čistota pomorske domačnosti in pa nekolikokrat poudarjena poštenost poročenih žen, o kateri sem že

imel priliko razpravljati na drugem mestu. Ž njo je v zvezi deloma tudi prostovoljna smrt, v katero so se žene podajale, ko jim je umrl mož.¹⁾ Razmerje napram ženi v družini je bilo očitno sploh lepo.

Iz navedenih zgodovinskih vesti je narava starih Slovanov in njih etična poteza dovolj jasna. Lahko mirno rečemo, da so imeli Slovani vse lastnosti, katere označujejo barbare I. tisočletja, pa naj so to bili Germani ali Sarmati ali pa Kelti, namreč grobost narave, bojevitost, maščevalnost in krutost proti sovražnikom, da niso znali držati pogodb, ako je šlo za premaganje sovražnika, za otresenje suženjskega jar-

¹⁾ Prof. dr. Lubor Niederle piše v I. zvezku Življenja Slovanov, ki tvori kulturni del Slovanskih starožitnosti, str. 248: «Višek in najpomembnejši del slovanskih pogrebnih obredov je bila ravno kar omenjena **prostovoljna ali prisiljena smrt ene preživelih žen, odnosno tudi služinčadi**. Imamo vrsto starih vesti, ki potrjujejo, da so pri poganskih Slovanih žene spremljale svoje može na drugi svet, in obstojajo tudi nekateri arheološki dokazi, katere moramo istotako razložiti s pomočjo zgodovinskih paralel. Skupno z ženami je sledilo kakšenkrat tudi služabništvo svojemu gospodarju in gospodu v prostovoljno ali prisiljeno smrt.»

Potem citira prof. Niederle Maurikievo Strategiko, ki pravi: «Njihove žene (sc. slovanske) so deviške nad vso človeško prirojenost in po večini smatrajo smrt svojega moža za svojo lastno smrt

ma ali vsiljenega verstva, toda da so pri tem odločno hodili v boj, se junaški bojevali in rajši žrtvovali življenje, kakor da bi prostovoljno sprejeli tuje podanstvo. Početna zgodovina Slovanov iz V. do XI. stoletja je polna teh dokazov in nikjer ne slišimo, razen v zmotnem Theofilaktovem poročilu, da bi bili miroljubni, nebojeviti, golobji narod.

In ko je vladal med njimi in soslednimi narodi mir in ko so Slovani živeli v miru, demokratično v skupnem življenju velikih rodbin, so se odlikovale zopet druge strani njihovega značaja: odlično gostoljubje, spoštovanje otrok do staršev, skrb za starše in reveže, popolna poštenost žen, delavnost in ljubezen do doma.

in se prostovoljno obesijo, ker ne smatrajo vdovskega stanu za življenje.»

Nadalje je karakterističen naslednji citat: «Če je umrl imel tri žene, in če ga je ena izmed njih ljubila, je postavila k njegovemu truplu dva kola, katera je navpično zasadila v zemljo. Potem je položila na počez tretji tramič, privezala na sredi vrv, postavila se na stolček in konec vrvi si zadržnila okrog vratu. Ko je to napravila, ji spodmaknejo stolček izpod nog in ona obvisi in visi, dokler se ne zaduši in umre. Ko izdahne, jo denejo na ogenj, kjer zgori.»

Pri Rusih je sedla žena, kateri je umrl mož, ki ga je ljubila, v sobo in tam umirala. (Prip. prevajalca).

Celotna slika stare slovanske narave ni torej nikakor neugodna. Seveda ni izčrpano s starimi vestmi vse, kar se da o nji povedati. Je tu še cela zgodovina in je tu še današnje stanje, iz katerega se more tudi čitati in katerega se ne sme pustiti iz vidika. Cela vrsta slovanskih in neslovanskih raziskovalcev je poskušala globokejše zapopasti tudi na podlagi zgodovinskega in etnografičnega materiala slovansko naravo, toda kljub tej čim popolnejši analizi, ki je vedno prišla do zaključka precejšnjega nasprotstva med slovanskim in germanskim značajem, ni bilo do sedaj, kakor bi bilo treba, ugotovljeno, kaj so Slovani pridobili s svojo zgodovino, z razvojem in trpljenjem naroda, kaj z mešanjem z germanskimi, finskimi, turkotatarskimi in starimi azijskimi življi, kaj od učinkovanja krščanstva sploh in od učenja krščanskih sekt, in kaj tvori v njihovi naravi podlago, ki je eksistirala za časa poganske dobe že pred tisoč leti. In dokler ne bo to razčiščeno, ni mogoče prenašati današnjih in zgodovinskih pojavov do predhistoričnih dob. In ne smemo še pozabljati, da se ne more govoriti danes, in to še manj kakor pred tisoč leti, o kaki enotni naravi in nravni višini slovanskega naroda, kajti značaji češkega, srbskega in ruskega ljudstva so si danes diametralno nasprotni, celo obstojajo v naročju posameznih narodnih vej velike

razlike značaja, na pr. med Čehi in Slovaki ali med Velikorusi in Malorusi.

Kljub temu pa so nekateri pojavi, ki se zdijo, da so skupne in davne poteze slovanskih narodov. To je neovrgljiva naklonjenost k svobodi posameznika, k demokraciji prehajajoči prav do anarhije, naklonjenost k razglabljanju, skepticizmu (dvomljivosti), dà celo k očividnemu misticizmu (skrivnostnosti), katere je smatral M. Zdziechovski za glavni znak slovanske duše, to je dalje s tem sorodna sprejemljiva občutljivost, brzo navdušenje, entuziazem, toda tudi nestanovitnost in manjša sposobnost za delo in nevztrajnost v njem, manjša energija volje in manjše obvladanje samega sebe, dalje tudi potrpežljivost, odkritosrčnost in veselje do petja, nadalje povečano stremljenje po obči pravičnosti, spravljivosti in socialnem izravnanju. Vedno je pri tem manjkalo slovanski zgodovini nemških vojaških najemnikov in nagnenja k absolutizmu ali sploh tudi k imperikalizmu, katero nagnenje označuje germansko naravo. Že na koncu XVII. stoletja je Jurij Križanić naglašal mehkost slovanskega naroda proti nemški trdosti.

Danes seveda niso te poteze enako načrtane pri vseh slovanskih narodih.

Čeh je na pr. preveč prepojen z nemškim življenjem in Srb ali Bolgar pa s krvjo starih balkanskih prvotnih prebivalcev, da bi mogli imeti v enaki meri to, kar na pr. karakterizira Rusa, in tudi ta se je po svojem značaju razdelil na severni in južni del, gozdni in stepni. Toda vendar pri vseh teh, v kolikor niso to naravnost poslovanjeni drugorodci, pronicajo v bistvu navedene poteze, četudi neenakomerno izražene, in dodajmo tudi — neenakomerno poznane.

Če vse upoštevamo, lahko z mirno vestjo priznamo, da se je Slovan v resnici razlikoval od Germana že v stari dobi. Oboji so bili bojeviti, vojn niso zaničevali, oboji so se metali junaški v boj. Toda med slovansko in germanško bojevitostjo je bila vendar neka razlika. Kar pravita Tacit in Plutarh o Germanih, ne pravi nihče o Slovanih: da so zaničevali delo, da se je smatralo pri njih za bojazljivost si kaj pridobiti z delom ali potom, kar se je moglo pridobiti s krvjo; in potez gospodovalnega in trdega militarizma in imperializma, katere najdemo v celi nemški zgodovini in katere so rodile moderno vsememštvo, ki se žene za brutalnim obvladanjem sveta, pri Slovanih ne najdemo. V nasprotju s tem so pri njih nasprotno neprenehoma nastajala t. zv. bogomilska, slavofilska in bratovska učenja, polna pravičnosti in ljubezni do

vsega, polna načel o enakosti, enakovrednosti in humaniteti. Slovani niso nikjer segali po nasilni slavizaciji kakor Nemci in niso stvorili gesla »zatreti«! Slovani so se sicer naučili voditi vojne in so mnogo prevzeli od germanškega orožja in vojskovanja, naučili so se tudi pridobivati tujo zemljo, toda nikdar se niso navzeli onega osvojevalnega in ošabnega vojnega duha, ki se nam prikazuje pri Germanih. Narava njihove duše se ni radi tega spremenila. Ostali so v svojem bistvu vedno bolj kmetje in pastirji kakor vojaki in osvojevalci. Slovanski nacionalizem je bil drugačen kakor germanski, ki se ošabno naslanja na dozdevno višino svojega plemena, ki gre za obvladanjem in uzurpacijo, in ki sanja o vladi nad vsemi.

Razlike, ki je bila med Germani in Slovani, ni mogoče sicer izraziti v oni meri in z onimi besedami, s katerimi jo je nekdanj formuliral Kollár ali Šafařík, toda v bistvu sta oba čutila resnico in sta sama tvorila del iste. Razlika je tu in je bila. Stari Slovani niso bili »golobji« narod, ki ni imel orožja, ki ni sploh ljubil vojn¹⁾ in ki je

¹⁾ Ibrahim ibn Ja'kúb (ed. Westberg 58) označuje vojaško silo Slovanov z besedami: »Slovani so sploh hrabri in napadalni ljudje, in ko bi ne bili razkosani radi mnoge razcepljenosti rodov in plemen, bi se ne mogel ž njimi meriti noben narod na svetu.«

živel samo za mirno poljsko delo združeno z veseljačenjem tako, kakor so si to predstavljali naši buditelji, ampak so bili vendar drugačni kakor istodobni Germani. Bili so barbari, surovih navad, toda narave prej mehke, manj energične, dobre volje, ljubeči godbo, petje in ples, in pri tem polni ljubezni do bližnjega, polni goreče ljubezni do svobode, socialne enakosti in pravičnosti, kar smatram za najizrazitejšo potezo njihovega značaja. Slika, ki jo je narisal o njih Ivan Peisker z označujočimi potezami servilnosti, zvitosti in npravne bede, je napačno narisana in neresnična slika. Stari Slovan ni bil tak.

III.

Gmotna kultura in civilizacija, katero so dosegli Slovani na koncu poganske dobe, ni bila tudi tako nizka, kakor to neprenehoma izkazujejo nemški zgodovinarji in arheologi. Če pravi kijevski letopisec, da so ruski poganski Slovani živeli «zvjerinskim obrazom, živuše skotski», in če je podobno napisal Kosmas, da so stari Čehi živeli **more pecudum**,²⁾ so to samo pesniške figure, katere so ti krščanski svečeniki prevzeli iz antične literature, da bi ponižali pogansko življenje napram krščanskemu. Za ocenitev resnične vi-

²⁾ na živinski način.

šine poganske kulture nimajo ti izreki prav nobene vrednosti.

Na vsak način je res, da se ne da stara slovanska kultura primerjati niti z grško in ne z rimsko, niti z veličastnostjo istodobnega Orienta, in je tudi neizpodbitno, da je bila revnejša kakor kultura, do katere so prispeli v isti dobi sosedni Germani. Slovani so bili še v IX. stoletju priprosto ljudstvo brez višje kulture in so si bili tudi tega svesti, kakor razvidimo iz lista, ki ga je poslal moravski Rostislav cesarju Michaelu, proseč ga za učitelja krščanske vere: «mi slovjene prosta čad », t. j. smo priprosti ljudje, nekulturni v primeru z grško kulturo.

Vzrok temu je bil, kakor sem imel priliko že nekolikokrat pokazati v prejšnjih delih Življenja Slovanov, deloma razmerna oddaljenost slovanskega ozemlja od vseh velikih kulturnih središč in deloma razmerna ubožnost in neugodni značaj zemlje, na kateri so živeli Praslovani, torej nikakor ne duševna ali fizična nesposobnost ustvarjati višjo kulturo. Dokler so živeli v zibelki, je njihova kultura zastala za vsemi sosednimi zato, ker so bivali na ogromnem, po naravi ubožnem prostoru in večinoma oddaljeni od glavnih trgovinskih cest, po katerih so prevažali od II. tisočletja pred K. v severno Evropo izdelke visokih sred-

zemskih in orientalskih kultur, tako da so ti izdelki prihajali k njim le redko in v neznatni meri. Nadalje je kultura zaostala tudi radi tega, ker so si Slovani, hoteč živeti v svoji zibelki, morali dolgo časa pridobivati življenskih potrebščin s težkim delom in osredotočiti ves svoj um in inteligenco na poljedelsko delo, na sekanje gozdov, izoravanje ledin, na živinorejo in lov v nepristopnih gozdovih. V tej dobi je bil podlaga slovanske kulture kombinirani, vegetalni in animalni način življenja. Slovani niso bili izključni poljedelci, kakor se je prej sodilo, kajti tega ni dopuščala gozdnata zemlja, na kateri so živeli, toda niso bili niti izključni animalisti po zgledu stepnih nomadov. Tuji vplivi so segli do njih samo neznatno.

Še le, ko so se razšli iz zibelke in obvladali na zapadu velike trgovinske ceste na Visli in Odri, ko so prišli na jugu do Donave in za Donavo do sfer grške in rimske kulture, na vzhodu pa z obvladanjem Dnjepra in Dona do ozkega stika s Škandinavijo, z Orijentom in končno z Bizancem, opazamo pri Slovanih prvo vstajanje in prve napredke. Toda njihova lastna kultura je bila preveč šibka, da bi se mogli ob nji sami povzdigniti na višjo kulturno višino. Ono malo, kar so imeli, je podleglo sosednim vplivom in samo na tej tuji podlagi, posebno s po-

močjo pokristjanjenja, stopijo tudi Slovani ob bok višjim kulturnim narodom, toda nastopajo pa hitro in uspešno.

Zgodovine o vseh prevzetjih in vplivih ni še nihče napisal in tudi jaz sem v prejšnjih poglavjih doprinesel samo del dokazov, z moje strani precejšnji, kajti nisem filolog in nisem mogel izčrpati velikega in prevažnega materiala, katerega nudi ravno primerjajoče jezikoslovje in kateri je bil do sedaj uvaževan samo enostransko in v pičlem številu s strani izkušenih filologov. Zato tudi pregled, katerega podajam končno v naslednjih straneh, ne zapopada popolnoma, kaj je bilo v stari slovanski kulturi X. stoletja tujega. To doseči bo šele eno glavnih del ved, ki se pečajo s starim Slovanstvom. Dosedanje delo in tudi moje Slovanske starožitnosti so samo priprava in podlaga za to.

Prvi tuji vplivi, katere moremo pri Slovanih iztakniti, dokler so še živeli enotno v stari zakarpatski zibelki, so bili vplivi iranski. Na zapadu je sosodstvo z Germani šele začenjalo, Germani šele prihajajo od severa na Odro in Vislo; na jugu ni do sedaj sledu o kulturnih traških vplivih razen jezikovnega vjemanja, in od Črnega morja so prinašale sicer grške naselbine po toku Dnjestra in Dnjepra navzgor množine blaga, katero je prihajalo celo k Slovanom, toda sledov v jeziku ali kulturi so

zapustili zelo malo razen važnega prehoda iz grškega karábion v sl. korablji ali grška kalýbe v sl. chalupa in koliba. Toda v tej dobi so v širokem pasu črnomorskih step sedeli Iranci, Skiti in Sarmati. Njih bivališča so segala celo do meje cone prvih gozdov, kjer so v kijevskem okraju ostali po njih značilni grobovi, nadalje v okolici Romna do Voroneža, in to stoletno sosodstvo s Slovani pri srednjem Dnjepru ni ostalo in ni moglo ostati brez vpliva. Arheološki je seveda to razmerje do sedaj problem, ker nimamo gotovosti, do kakere mere smemo smatrati del grobov na severu tega pasa s stvarmi skitskega in tudi grškega značaja za slovanskega, toda iz jezika vidimo, da so Iranci že v tej stari dobi vplivali na do tedaj enotno slovansko kulturo. Vidimo vplive v verstvu (bogъ), v gospodarstvu s o h a, c h ъ m e л ъ (hmelj), k o n o п і (konoplja), č a š a, t o p o r ъ (sekira), v a t r a, s o b a k a (pes), k u r, r y s, mogoče tudi kot, k o t ъ c ъ in tudi pridobitve babilonskih astronomičnih znanosti, in duodecimalni sistem, in asirsko k ъ n j i g o so Slovani prevzeli mogoče že s posredovanjem Skitov ali poznejših Sarmatov. Ravnotako so pustili sledove svojega kulturnega vpliva takratni sosodje na zapadu, Kelti, toda nisem v stanu tega ugotoviti, ker so dokazi, katere je nekoč doprinesel A. Šachmatov, deloma zgrešeni in de-

loma morejo biti razloženi kakor skupno indoevropsko imetje.

Po prvem grško-iranskem in galskem stiku je prišel dovolj intenzivni val rimskega vpliva čez Donavo po razpadu markomanske države in ko so končale markomanske vojne l. 180. in na vzhodu že prej po pridobitvi Dacije po Trajanu l. 106. Rimski trgovci so drli z izdelki laških in provincialnih tovaren v Zakarpatsko po Labi, Moravi in Odri k Visli, in iz Dacije po Prutu, Dnjestru in Dnjepru k vzhodnim Slovanom. Ta kulturni val nam dokumentirajo nesporno arheološke iznajdbe I. do IV. stoletja po Kr. Bil je dovolj silen, Slovani so nosili takrat pri sebi polno rimskih izdelkov in je jasno, da so se ž njimi uveljavili tudi drugi kulturni vplivi, toda za to je do sedaj malo gotovih jezikovnih in stvarnih dokazov. Od množic izdelkov rimskih tovaren je prešel takrat v slovansko gospodarstvo aparat železnega orodja, tudi peč in pa dve arheološki važni stvari: keramika na robih obdelana, vzdolbljena z vtisnjeno valovito črto in zarodek t. zv. zaušnic (uhanov) v obliki črke S, tako pomenljivih za poznejše oblačenje Slovanov. Toda to je vse. V celoti se naši dosedanji resnični rezultati od daleč ne dajo primerjati z maso vplivov, katere je pošiljal skozi štiri stoletja Rim.

Vzrok te šibke slovanske reakcije na silni impulz rimske kulture bi iskal v

tem, da so Slovani ravno v dobi I. do IV. stoletja po Kr. prihajali v prvo močno valovanje in v prva intenzivna gibanja, v času katerih ni bilo mesta za razvoj industrije na podlagi tujih impulzov. In ker je bil to šele začetek in ker so glavni deloma tudi zelo burni in močni valovi nastajali in se nadaljevali v V. in VII. stoletju, so bile razmere v celi tej dobi brezdvomno iste. Slovani so sicer prihajali na mah v stik z najvišjimi takratnimi kulturami, z rimsko in grško, videli so pred seboj ne samo trgovce z množico železnih in bronastih nakitov in orodja, kakor je bilo prej, ampak naravnost celoto zelo lepih pridobitev v utrjenih gradovih, bogatih mestih in vilah, — toda, kraji so bili zapuščeni, brez življenja, kar je bilo krasnega in velikega, so Slovani podirali ali sežigali; pri tem so sami živeli v takem valovenju in premikanju s kraja v kraj, da ni bilo časa in ne pomislekov, da bi sprejeli in se vživeli v novosti.

Samo dva stika sta prinesla tudi v tej dobi več sadu in to zato, ker sta se vgnezdila učinkovito v samo notranjost Slovanov, ki so ostali med Vislo, Donavo in Dnjeprom. Bil je to pred vsem vpliv germanskih Gotov, prišlih v II. do III. stoletju od Visle k Dnjepru in Črnem morju. Od Gotov so Slovani prevzeli ne samo vrsto kulturnih in abstraktnih besed, ampak v resnici de-

loma tudi vrsto samih stvari. Za taka prevzeta gospodarske narave se smatrajo izrazi: skotъ, nuta, bravъ, chlěvъ (hlev), chrъtъ, velъbladъ (seveda tudi levъ), vrъtъ, vrъtograd, vinogradъ, nadalje termini nanašajoči se na zidanje stanovanj: chyzъ, tynъ, gradъ, stěna, kladezъ, kotъ, na stvari rabljene v gospodinjstvu: bljudo (skleda), kotъlъ, dъska, misa, ali na imenovanja nekaterih živil; vino, ocetъ, chlěbъ. Ravnotako so prevzeli Slovani od Gotov vrsto vojaških terminov: kъnęzъ, mъčъ, šlēmъ, choragy-korouhev (? zastava), plъkъ, brady, in potem precejšnjo vrsto raznih besed in spoznav z drugih strani družabnega življenja: pēnęzъ, kupiti, cęta, mosiādzъ (mēd), ocělъ, lěkъ, myto (carina), sokъ, lъstъ, čedo, chlad, vedro, chlъmъ, bukъ, duma, useregъ (staroslov. uhani), raka — grob, buky, sakъ, steklo itd.

Vse to, naj bo že prevzeta stvar ali pa samo njen naziv, gotovo priča o intenzivnem stiku Slovanov z gotsko kulturo. Na vsak način ne moremo vedno reči, če se je prevzetje zgodilo strogo že v gotski dobi ali šele pozneje na črti od Alp do Danskega, kjer so se dotikali Nemci s Slovani.

Z drugim pomenljivim vplivom so prišli turkotatarski Huni in Avari, kateri so se tudi trajno naselili znotraj osrednjega dela Slovanov, takrat v Podonavju. Od njih so Slovani vzeli ne samo razne napredke v razvoju in vedenju vojn, katere so vodili ž njimi

proti rimski državi, ampak tudi nekatere novosti v živinoreji.

Iz drugih stvari je sicer težko razviti, ali so nastale pri Slovanih že pod vplivom Avarov, ali šele pod kakšnim poznejšim, katerega so prinašali od vzhoda turkotatarski Bulgari, Hazarji, Pečenegi in Polovci, toda zdi se mi, da spadajo nove stvari ali pojmi orientalnega izvora, ki so dognani zgodaj in povsod, tudi pri zapadnih Slovanih, prej pod starši avarski vpliv, in da samo oni, ki so ostali lastni vzhodnim Slovanom, spadajo pod poznejše vplive.

Ko se je končno vse pomirilo in so Slovani začeli mirnejše živeti tudi v novih naselbinah, so se jim pokazale razne potrebe, za katere niso imeli prej časa: da bi si postavili redna bivališča in gospodarstvo, ustanovili vrtove in njive, si postavili redne utrdbe proti sovražniku, opremili stanovanja in se sami preskrbeli z obleko, nakiti in popolnim aparatom orodja in orožja, — kratko rečeno, da bi se opremili z vsem potrebnim in prijetnim. V tem času tudi vidimo, kako naenkrat začenjajo Slovani kupoma sprejemati nove predstave, nove stvari in kako se učijo novih znanosti, — najprej seveda v vojaškem in gospodarsk. pogledu. Znanost in sploh višja izobrazba je ostala še le za nazadnje, v tej smeri se je pokazalo slovansko zanimanje še le v IX. in X. stoletju.

Na zapadu začenja najbolj učinkovati frankovska država, katera je sprejela pred daljšo dobo rimsko kulturo in jo znala prispodobiti barbarskim razmeram in jo s tem približati tudi barbarom — Slovanom. Prav do prve dobe spada na zapadu zboljšanje in nova ureditev slovanskega doma, naprava sobe (izbe) s pečjo, kurjeno iz veže, in zboljšanje kopalnice. Ko je pa nastopil vlado Karol Veliki in upravno ter gospodarski na novo uredil svojo obsežno državo, ko je bilo vojaštvo izpopolnjeno, ko se je začelo razcvetati pravo, naobrazba in znanost, se je tu povečal njihov vpliv na Slovane. Smatram karolinsko dobo za najvažnejše razdobje kulturnih stikov med Germani in Slovani. Takrat so Slovani, preslepljeni od velike lepote frankovske moči in uporabnosti njenih zakonov in naprav, prevzeli od Nemcev največ in najvažnejše pridobitve. O redu prevzetja ni seveda mogoče reči z gotovostjo, če so nastale ravno v tej dobi ali pred njo, ali v naslednji, otonski; imam pa iz cele vrste dokazov vtis, da se jih največ oklepa IX. stoletja, četudi se je to nadaljevalo še v X. stoletju in končalo v naslednjem. In dodajam: so to skoraj same pridobitve rimskega izvora, ne germanskega, katere so seveda prevzeli Nemci mnogo poprej in jih še le sedaj predajali Slovanom. Slovani sami so

imeli z rimsko kulturo stike samo malenkostne, začasne in lokalne (ob Donavi), medtem ko so sedaj stali pred rimsko-germanskim vplivom od Jadranskega morja tja do kielskega zaliva.

In vpliv je bil velik. V gospodarstvu spada sem novo boljše obdelovanje njiv, prevzetje rimsko-germanskega pluga in brane, vpeljava vrtov s plemenitim sadjem in vrsto nove zelenjave, nadalje postavljanje vinogradov, sprejetje novih površinskih poljskih mer, nadalje nove konstrukcije mlinov in vinske ter oljčne stiskalnice.

Z vsem tem so obenem prišle k zapadnim Slovanom tudi nove gospodarske osnove s središčem na gospodskih dvorih, razvoj specialnega rokodelstva okrog dvorov in gradov, ter od XI. in XII. stoletja so počeli na novo došli nemški kolonisti močno vplivati na nove formacije vasi in njiv okrog kmetije (dĕdina). Močan je bil tudi vpliv na novo ureditev trgovine. Prinesena je bila k Slovanom nemška tehtnica, vpeljana je bila po nemškem vzorcu carina, sejemski redi in kovan je bil prvi denar, katerega nemški nazivi (deloma seveda že gotski) kažejo istotako na ta učinkoviti vpliv. Vpeljane so bile dalje nove vrste blaga (žamet) in oblek, posebno rimska kratka tunika, nogavice, srajca, nove vrste pokrival za glavo, plašče in s tem tudi vrsta toaletnih

drobnarij in seveda tudi novih vrst nakitov, posebno emajlov t. zv. kettlaškega kova, upeljano je bilo zboljšanje kopalnic, pri čemer je napredovalo in se širilo gotovo tudi zboljšanje notranje ureditve doma, izbe in veže, o čemer se je že zgoraj govorilo.

Mnogo večji vpliv na Slované je imel pravi Orient v ožjem pomenu besede od Turkestana do Perzije, Sirije in Male Azije.

Imel sem priliko zgoraj razložiti, kako se je vpliv tega Orijenta ojačil v IX. in X. stoletju že do take mere, da je orijentalna trgovina objela naravnost skoraj celo Slovanstvo, neglede niti na posredni vpliv, s katerim je učinkoval potom zorijentalizirane bizantinske kulture. To so bili predvsem predmeti drobne umetnosti, dnevne potrebe in nekatere vrste orožja, ki so preplavljali vzhodno in deloma tudi zapadno Slovanstvo. Vidimo tja do Odre množine nakitov orijentalnega izvora, posebno srebrnih, vdolbenih s finim filigranom, in to tako v slovanskih grobovih kakor tudi v zakladih, ki so jih trgovci poskrili. Orientalno orodje je predvsem zastopala sablja, meč, potem sekira, okroglasti oklep in špičasta čelada (železna kapa), mogoče tudi prapor. Toda tudi vsi pojavi v slovanski kulturi so istega izvora. V hiši spada sem čertog (dvorana), v obleki razne vrste dolgih sukenj, gubastih

šaravar (širokih hlač), in visokih barvanih čevljev in kalpakov (pokrival), nadalje razne vrste dragocenih tkanin, v kolikor niso bile bizantinskega izvora. Iz orijenta je prišla navada se briti ali si plesti lase v kite, piti kumis (kobilje mleko), rabiti začimbe, loviti s pomočjo sokolov in jastrebov, gojiti nekatere vrste plemenitega sadja (hruške), kuhati pivo iz hmelja. Trgovcem, ki so prihajali z orientalskim blagom, bi pripisal tudi vpeljavo iraških mer in utež, event. tudi duodecimalnega števnege sistema, ako ni bil isti k Slovanom prenesen že potom stika s Skiti in Sarmati. Tudi verstvo ni ostalo brez vpliva, četudi tu ni vse jasno (prevzetje Chorse?, Simargla?, češčenje ognja?), in kameniti vzhodni spomeniki so izzvali pri Slovanih posnemanje in prevzetje izrazov (k u m i r, i s t u k a n, b a l v a n). Tudi ruski naziv za gomilo, na kateri je stal spomenik (k u r g a n), je vzhodnega izvora. V socialnem življenju ne vidimo v začetku srednjeazijatskega despotizma ali madžarsko-hazarske razdelitve civilne in verske oblasti, toda če je ustanova županov, kakor domnevam, turkotatarskega (in to avarskega) izvora, je Orient v tej smeri živo prodril v slovansko socialno organizacijo, na vsak način že pred IX. stoletjem. In gotovo so bili tudi knežji haremi pod tem vplivom.

Vzhodni Slovani so bili seveda naravno prvi na vrsti in pri njih so tudi ti vplivi povzročali tako zbližanje z Orijentom, da je tvorilo podlago poznejšega velikega razširjenja ruske politične moči, narodnosti in kulture na vzhod.

V ozki zvezi z Orijentom je bil na koncu I. tisočletja tudi vpliv bizantinske kulture. Kajti tukaj ni več učinkovala nova faza stare grške kulture, ampak antična rimsko-grška podlaga, nasičena od VI. stoletja skozi in skozi z Orijentom, posebno z vplivom Sirije in Perzije. Zato je tudi kaj težko reči, kaj je od izdelkov, ki nosijo na sebi orijentalni značaj, prišlo naravnost iz Orijenta, in kaj iz bizantinskih delavnic, ki so bile osredotočene poleg Carigrada glavno v Siriji.

Bizantinski vplivi so prihajali k Slovanom že pred X. stoletjem, in to k ruskim in južnim. Posebno tisti, kateri so bivali na Balkanu (izvzemši Slované ob Jadranski obali, na katere je vplivala Italija), so bili popolnoma pod bizantinskim, carigrajsko-solunskim vplivom. O njihovi usodi in kulturi pred X. stoletjem nimamo vesti, toda to, kar kažejo grobovi in druge najdenine v notranjosti polotoka (tudi v Albaniji in v Dalmaciji) iz VII. in VIII. stoletja, je popolnoma bizantinsko. Nakiti in posoda so delani skozin-skoz v bizantinskih delavnicah, in na-

kite iz istodobnih slovanskih in nomadskih grobov na Ogrskem smatram ravno tako po pretežni večini za izdelek istega izvora.

Tudi na zapad je šel od konca IX. stoletja ta vpliv, četudi v drugi smeri. Ko so l. 863. prinesli grški verski glasniki na Moravsko krščanstvo in prve svete knjige v slovanskem jeziku, so gotovo učili tamošnje Slované tudi nadaljnih znanosti: pisanja, računanja in grške razdelitve časa. Podlaga glagolice in cirilice je grška pisava. In s krščanstvom je prišlo v tej dobi tudi drugo blago na Veliko Moravsko, Češko in dalje. Toda to ni trajalo dolgo in v celoti ni bilo tega niti mnogo. Značilno je, da prve krščanske cerkvice na Češkem nimajo na sebi ničesar bizantinskega. Zato pa se je na Ruskem ta vpliv zelo razmnožil. V početku je Rusko sicer podlegalo bolj Orijentu, toda ko je bilo preneseno krščanstvo z Grškega, ko si je Vladimir pripeljal grško princezinjo, mojstre-umetnike in mnogo krasnih stvari iz grške Korusune, ko so bile stavbe prvih svetišč v Kijevu in drugod (in gotovo tudi obnove knežjih dvorov in drugih odličnejših hiš) poverjene iz Carigrada pozvanim mojstrom, ko so se hodili učiti prvi slovanski adepti v Carigrad, Korusuno ali tudi v Antijohijo, se je situacija obrnila in bizantinski ali bolje rečeno bizantinsko-orijentalški vpliv

je prevladal vpliv Orijenta. V gmotni kulturi se to kaže najsilnejše v zlatarstvu in v vojaštvu.

Posebno spada sem postanek kuhinje iz veže in čumnat iz kleti. Tudi spada v to dobo zidanje skednjev, žitnic (kašč), odrov, odrin, mogoče tudi ovčaren (hlev); in končno so bili Nemci oni, od katerih so se Slovani na zapadu naučili rimskega zidanja s kamenjem in od katerih so prevzeli predromansko okraševanje svojih prvih svetišč. Tudi v vraže in verstva je marsikaj prešlo iz starih rimskih tradicij (amuleti, obolus mrličev, razne slavnosti), samo da kakor se zdi bolj pod neposrednim bizantinskim kakor nemškim vplivom (prim. spodaj). Samo k polabskim in pomorskim Slovanom so šli krščanski vplivi preko Nemškega (Bjelbog in Črnobog).

V to dobo spada tudi važni prehod nemškega naziva Karl (t. j. Karol Veliki) v vseslovanskega kralja in prehod naziva brn ě.

Medtem ko se je to dogajalo na zapadu v sosedstvu frankovske države, so podlegali vzhodni, južni in deloma tudi zapadni Slovani nadaljnim, nič manj močnim vplivom prihajajočim iz Skandinavije, Orienta in Carigrada.

Nordiški vpliv so občutili v večji meri samo ruski Slovani in pa gotovo tudi baltiški, četudi ga ne moremo tu v polni meri dokazati radi pomanjkanja materiala. Toda zemljepisna lega in

premnogi trgovski in vojaški stiki, v katerih so se nahajali baltiški Slovani z Danci, Norvežani in Švedi, prinašajo to sami s seboj. Na Rusko je pred vsem vplivalo Švedsko in to deloma s trgovino, ki je prihajala z Gotlanda v Gardariki in iz Orienta, deloma z neposredno invazijo ruskih družin, ki so prekoralevane vzhodno Evropo in se nastanjemale v glavnih slovanskih trgovskih središčih.

Vsled teh vplivov je bil podvržen raznim spremembam posebno severnoruski dom, navadni in knežji dvor, na pr. pri ustvarjanju nadstropij s hodniki in zidanju velikih slavnostnih dvoran, kjer so bili tudi pevci pojoči slavo knezu in njegovemu spremstvu najbrže pod vplivom nordiških bardov. Sploh so pripeljali nordiški knezi s seboj spremstvo. Pod ta vpliv spada tudi velika množina svojevrstnih nakitov, nahajajočih se v severnoruskih grobovih, nadalje nekatere vrste orožja, posebno t. zv. vikinski meč, ki je končno prodril tudi k zapadnim Slovanom, nadalje nasipavanje visokih gomil pri pogrebih in pokopavanje na ladjah. Tudi razvoj slovanskega brodovja na Baltiškem morju kaže neizpodbitno na veliki vpliv starših nordiških pomorščakov. Napravljena je ravno tako, slovanske ladje ni mogoče razločevati od vikinske.

Vpliv Orienta se je že davno javljal in ni nikdar nehal. Vedno je bila

Volga glavna cesta, po kateri so prihajali trgovci z blagom s Kavkaza, Armenije, Mezopotamije, Perzije in Turkeстана; tudi Sibirija in srednja Azija ste bili od davnine v zvezi črez Ural z gornjo Volgo in Oko, pošiljajoč svoje karakteristične izdelke finskim plemenom, ki so tam bivala. Ta uraloaltajski vpliv in sploh vplivi, ki so izhajali od severnih Fincev in Fincev ob Volgi, se prikazujejo posamično tudi pri Slovanih na koncu I. tisočletja. Ni na pr. nikakega dvoma, da je podlegla ustanova ruskih «volhvov» (čarodejev) močno vplivu finskega šamanizma, in tudi finški nakiti se prikazujejo tu in tam v grobovih, ki imajo drugače več slovanskega značaja; toda v celoti je bilo tega vpliva malo in je ostajal omejen samo na severnovzhodni rob Slovanstva, kjer so nasprotno Slovani mnogo bolj premagovali kulturno in politično Fince.

Rusko je od te dobe stalno preskrbljeno z umetniškimi izdelki iz Sirije in Carigrada, ki se trudi posnemati tudi oblike stvari, sprejemajoč tudi tehniko filigrana, niella, tausije, inkrustacije in težavnega emajla. Cela ruska cerkve in posvetna umetnost je postala izrastek bizantinske v arhitekturi in v slikarstvu. Niti steklarska industrija v Kijevu se ni izognila. Pri tem je Rusko naravno prevzelo tudi mnogo drugega, vrsto novih komadov noš in dragocenih

tkanin. Na domače tkalsko in pleteno delo tujina ni učinkovala, in svojo staro tekstilno tehniko so znali Slovani sami dovesti do precejšnje popolnosti. Toda slavnostna knežja (ruska in bolgarska) noša je bila od krone do sandalov bizantinska, in gotovo tudi noša, v kateri so hodili na knežjem dvoru velikaši.

Podobno je močno vplivalo na južne in vzhodne Slované bizantinsko odnosno staro-rimsko vojskovanje. Naučili so se zelo hitro rimske taktike, posebno rimskega obleganja in zavze-manja mest s pomočjo raznih velikih vojnih strojev. Naučili so se postavljati šatore in šolati vojsko; vojaški znaki so rimsko-bizantinski.

Ravno tako je mnogo vplivov v slovanski poganski mitologiji, katere moramo zapisati predvsem na račun stikov z rimsko-bizantinsko kulturo deloma še pred sprejetjem krščanstva, deloma tudi po sprejetju. Tako vidimo vplive tradicij sv. Blaža in sv. Elije na Velesa in Peruna, vplive na slovanske sojenice, prehod Trajana med ruska mitična bitja; prehod raznih slavnosti kakor koledovanje, kračun (ime ruskega in slovaškega praznika, - op. prev.), vodne vile, rojenice, in tudi značaj kupala, sobotke in Jarila¹⁾ je treba razla-

¹⁾ Kupalo in sobotka sta bila dva letna poganska praznika, prvi na Ruskem, drugi na Poljskem. Jarilo je bil starslovanski bog plodovitosti. — Op. prev.

gati vsaj deloma pod učinkom grško-orijentalnih adonističnih kultov, posebno njihovih faliških kultov. Ravno tako so nastale marsikatero podrobnosti slovanskega poročnega ceremonijela pod grškim, grško-hebrejskim ali rimskim vplivom. Da so seveda tudi mnoge nečednosti, kakor pedasterija, pri Slovanih grškega in orijentalnega izvora, ni dvoma. Za zabave je prinesel sploh Carigrad in Orijent vrsto novih priprav, predvsem orglje, cimbale, timpane (nakry), psalter, kovinaste vojne trobente in mogoče tudi gosli.

Napram vsemu temu so bili obratni slovanski vplivi na sosedne kulture v celoti malenkostni in še ti so ostali omejeni na priprosto sosedno ljudstvo, ki je od časa do časa prevzelo od Slovanov izraze za stvari, katere je že pred tem poznalo in imelo, — le redkokdaj nekaj novega. Tako so prešle besede sani, kuna, veverica, hmelj, konoplja v latinščino in grščino, tako nazivi za ladje ladja, pram (brod) ali ruski torg (trg), myto (carina) k nordiškimi Germanom, dvornica, krčma, pečat, tolmač v Nemško in ples že k starim Gotom. Dalje je v Nemčijo prodrlo slovansko platno, konjsko sedlo in značilni kosi slovanske noše suknje, krzno (sclavina) še dalje v zapadno Evropo. Toda to je najbrže vse.

Edini narod, ki je mnogo prevzel svoje kulturne, glavno gospodarske

terminologije od Slovanov, so Madžari, in to takoj po svojem prihodu na Ogrsko, katero so našli napolnjeno s Slovani vseh vej, na zapadu od Ipla do Blatna Slovake (Moravane), na jugu Slovence in Hrvate, na vzhodu Bolgare. Četudi ne moremo v posameznostih povedati, če so prevzeli poleg izraza tudi stvar, če niso te stvari poprej že poznali in imeli, vendar je celotna svota dvanajst sto besednih kulturnih izposojenk, kakor jih je nekdanj postavil pred nas Fr. Miklošič, velika in kaže nesporno ne samo na ozki stik Madžarov s Slovani, ampak tudi njihovo kulturno odvisnost od Slovanov. Madžari so zadeli očividno na Ogrskem iz obličja v obličje ob narod, ki je stal kulturno višje, posebno v racionalnem vodstvu gospodarstva, in nehote so sprejemali od njega v svoj jezik in v svojo kulturo mnogo novega in porabnega. V tem je tudi tehten dokaz, da so Slovani v X. stoletju stali že mnogo višje kakor so stali nekoliko stoletij prej v zakarpatski pradomovini. Sploh je treba znova reči, da v IX. in X. stoletju slovanska kultura ni bila več nizka. Veliki kulturni preobrat, ki se je izvršil pri Slovanih, se je zgodil sicer v X. stoletju, toda pripravljaj se je na vzhodu in jugu od VII. in na zapadu od začetka IX. stoletja.

Samo v umetnosti so še zaostajali in treba je bilo močnih impulzov v X. in

XI. stoletju, da se je prebudila njihova umetniška tvornost. Potem pa ni bila neznatna. Niti ne to, kar so ustvarjali, dasi je v začetku to bilo več ali manj ceneno posnemanje. Ravno sposobnost, s katero so se znali takoj privaditi umetniškemu delu, tehničnemu in kompozicijnemu, pa nam kaže, da ne moremo podcenjevati umetniške vloge starih Slovanov tako, kakor to delajo tu pa tam nemški raziskovalci. Slovanska umetnost ni bila primitivna, kajti Slovani so nastopili, četudi kasno, takoj s precejšnjim okusom in z umetniško tehniko. Posnemajoč druge niso vendar popolnoma izgubili lastnega značaja, ki se je kazal ravno v tem, kako so znali predelovati in asimilirati višje kulture. V ostalem sem gotov, da je tudi priprosto podeželsko ljudstvo, oddaljeno od vplivov višje umetnosti, znalo ustvarjati manjšo umetnost v opremi svojega lesenega stanovanja, v okraševanju svojega oblačila in visečih tkanih zaves. Krasna tektonika karpatskih hiš ali dovršena tehnika in kompozicija barvitih slovanskih pletenin kažeta na tako star razvoj, da njihovi začetki spadajo gotovo v pogansko dobo.

Vse, kar sem do sedaj povedal, nam še enkrat kaže važno stvar: slovanska kultura ni mogla biti in ni bila ob koncu poganske dobe enotna, in o kaki

posebni slovanski kulturi pred sprejetjem krščanstva ne more biti govora, ravno tako kakor ne moremo govoriti o plemenski ali narodni enotnosti. Osredje, v katero so dospeli južni, zapadni in vzhodni Slovani, je bilo preveč različno, preveč različni so bili trgovski stiki, katerim so podlegali, da bi mogli govoriti o kaki enotni slovanski kulturi. Te enotnosti ni bilo, odkar so se razšli iz svoje zibelke, da, celo še pred tem velikim razhodom lahko predpostavljamo v praslovanski domovini diferenciacijo, ki je postala pozneje podlaga cele njihove kulturne zgodovine — namreč razdelitev na zapadno in vzhodno kulturno sfero.

Zapadni del Praslovanov, ki je bival ob Visli in najbrže tudi ob Odri, je meril vedno na zapad in prevzemal od davno prvine popolnoma drugih kultur, medtem ko je oni del, ki je živel na vzhodu, silil v podnjeperski okraj. V zapadni del so prihajali, sicer malo, toda vendar, samo kulturni vplivi z Ogrskega od Donave, od alpskih dežel in iz Italije posebno za časa rimskega carstva in poleg tega manjši vplivi germanskega vala, ki se je širil od spodnje Labe in Odre navzgor.

S tem so se začeli zapadni Slovani že v predhistorični dobi nagibati na germansko-rimski svet in to nagibanje se je pozneje stopnjevalo in ostalo njihov glavni kulturni znak.

Nasproti temu je vzhodni dnjeprski del vedno padal v sfero mezopotamskih, črnomorskih, skitosarmatskih in potem finskih vplivov, in ko je potem segel sem tudi germanski in rimski vpliv, so bili to zopet drugačni vplivi od zapadnih. Bila je to nordiško in rimsko-bizantinska kultura, ki je prišla sem in ni pri tem nikdar potlačila učinkovanja Oriienta. Tako se je zgodilo, da je veliko nasprotje dveh slovanskih svetov, katero vidimo v poznejši zgodovini in danes, bilo ustanovljeno pravzaprav že davno v predhistoričnih dobah. Nova ruska evropsko-azijska mešanica (evrazizem) je nekaj, kar obstoja že od pradavnih časov.

V stari domovini ni bila seveda razlika med zapadom in vzhodom velika. Praslovanski slovar je sploh ne izkazuje, kajti nove besede so se na obe strani širile na cele enote. Toda razlika je že tam bila; začenjala in napredovala. Po prihodu krščanstva se je pa poglobila do take mere, da bi jo bili mogli izravnati samo veki novih velikih stikov. Toda ti stiki niso nastopili in Slovanstvo je ostalo razdeljeno na dva različna svetova, ki se več ne združita v enoto.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIČNICA

00000468031

NAR. IN UNIV. KNJIŽNICA
Ljubljana

94030